

بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشی

شهر قم: مقطع متوسطه اول*

ثریا ضیائی^۱

مریم سلامی^۲

امیر متقی دادگر^۳

چکیده

هدف: هدف این مقاله تعیین وضعیت کتابخانه های آموزشی شهر قم (مقطع متوسطه اول) از لحاظ نیروی انسانی، تجهیزات، فضا، بودجه و امکانات ماشینی است.

روش/ رویکرد پژوهش: روش پژوهش پیمایشی-توصیفی است. برای گردآوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده و جامعه آماری شامل تمام مدارس مقطع متوسطه اول (دولتی، غیر انتفاعی، شاهد و نمونه دولتی) (متوسطه اول) شهر قم (۲۲۰) می باشد.

یافته ها: در کتابخانه های مورد بررسی فقط ۸ کتابدار با پست کتابداری بوده و بقیه کتابخانه ها توسط دانش آموزان و زیر نظر معاونان پرورشی اداره می شوند. ۸۷ مدرسه کتابخانه مستقل دارد. ۱۳۷ کتابخانه دارای مجموعه ای کمتر از ۱۵۰۰ جلد کتاب بوده و ۱۴۰ کتابخانه فاقد بودجه مستقل است. در ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی ۸ رایانه، ۵ نرم افزار کتابخانه ای موجود بوده و فقط ۶ کتابخانه دارای تلفن بودند. مشکلات این کتابخانه ها از دید مسئولان آنها به این صورت می باشد: ۶۰ درصد از پاسخ دهندگان نبود فضای مناسب، ۱۴۶ نفر (۹۸ درصد) نبود بودجه کافی، ۶۸ درصد نبود نیروی انسانی متخصص، و ۸۷ درصد نبود امکانات ماشینی را از مشکلات کتابخانه های مورد بررسی دانسته اند.

نتیجه گیری: با توجه به یافته های پژوهش، کتابخانه های آموزشی شهر قم از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده و از نظری نیروی انسانی، نحوه اداره، بودجه، مجموعه، و امکانات ماشین دارای ضعف عمده است. دقت در نتایج تحقیق، می تواند راه گشای حل مشکلات موجود در این کتابخانه ها باشد.

کلید واژه ها: کتابخانه های آموزشی؛ قم؛ مدارس متوسطه اول

* تاریخ ارسال مقاله: ۹۴/۰۸/۰۳ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۰۷/۰۷

soraya.ziaei@gmail.com

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور مشهد

salamilib@gmail.com

^۲ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور مشهد

^۳ دانشجوی دکتری دانشگاه پیام نور و معاون کتابخانه مرکزی دانشگاه قم. (نویسنده مسئول) motaghy55@gmail.com

مقدمه

در قرن بیستم، بشر با انفجار اطلاعات روبرو بوده و در آستانه قرن بیست و یکم، اقیانوسی از اطلاعات پیرامون او را فرا گرفته است؛ به گونه ای که بدون داشتن آگاهی های لازم جهت استفاده بهینه از اطلاعات موجود، هر لحظه در این اقیانوس در حال غرق شدن است. در اینجا این سؤال مطرح می شود که ما چگونه و به چه وسیله ای می توانیم در این زمینه به شناخت و آگاهی های لازم دست یابیم. به جرأت می توان گفت که کتابخانه ها در این میان از نقش ارزنده و قابل توجهی برخوردارند، به ویژه کتابخانه های آموزشگاهی که ارتباط تنگاتنگی با نوجوانان و جوانان دارند و می توانند در پرورش و رشد شخصیت آنان سهیم باشند. از طرف دیگر امروز آموزش به شکل یک خط مستقیم - که در یک طرف آن معلم و در طرف دیگر آن دانش آموز قرار گرفته باشد - معنی ندارد، بلکه آموزش به شکل مثلثی است که رئوس آن را دانش آموز، معلم و کتابخانه تشکیل می دهند و برای بررسی در مورد نحوه کار هر رأس، باید فعالیت و روش های دو رأس دیگر در ارتباط تعاملی مطالعه شود (مرتضوی، ۱۳۸۱، ۱۱۴).

یکی از مهم ترین، مؤثرترین و گسترده ترین سازمان های اجتماعی که مسوولیت انتخاب و انتقال عناصر فرهنگی و علمی را به نسل نو ساخته جامعه بر عهده دارد، آموزش

و پرورش هر کشور است (صافی، ۱۳۸۵، ۵۰). کتابخانه های آموزشی و مسائل مربوط به آن، همواره مورد توجه محققان و مسوولان نظام آموزشی کشور بوده است. اما به علت پراکندگی و عدم توزیع عادلانه در نقاط مختلف ایران، این کتابخانه ها وضعیت های متفاوتی دارند. یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، ایجاد خلاقیت و پرورش استعداد های دانش آموزان و سوق دادن آنها به سوی نوعی یادگیری خودانگیزانه است.

کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی از اجزای مهم مراکز آموزشی به شمار رفته و به عنوان مرکز ثقلی برای تدریس، یادگیری دانش آموزان، محققان، معلمان و منابع اطلاعاتی محسوب می شوند (Sinha, ۲۰۰۴, ۸۶). کتابخانه های آموزشی به عنوان کانونی برای پرورش قوای ذهنی، برانگیختن حس کنجکاوی، تقویت آموزش و پژوهش، و توسعه دید علمی و اجتماعی دانش آموزان از جمله اساسی ترین عناصر سازنده یک مدرسه هستند (بیگدلی، ۱۳۹۳، ۷).

کتابخانه های آموزشی، به عنوان مکانی قابل دسترس برای دانش آموزان همواره می توانند به بارور سازی اندیشه و تفکر آنها یاری رسانند (ریاحی نیا، ۱۳۹۲، ۶۲). به جرأت می توان گفت که اهمیت کتابخانه های آموزشی در نظام آموزشی، کمتر از اهمیت کتابخانه های دانشگاهی نیست. این باور وجود دارد که به دلیل ایجاد زمینه های فرهنگ مطالعه و رفتار اطلاع جویی در دانش آموزان، این نوع کتابخانه ها نقش اساسی تری در پرورش ذهن کنجکاو و خلاق دارند (فتاحی، ۱۳۸۸، ۷۶). کتابخانه مدرسه جزء جدای ناپذیر فرآیند آموزش است. به گفته آیزنبرگ^۱ (۲۰۰۲)، مدارس بدون کتابخانه یا کتابدار، مانند انسان بدون دست و بدون مغز است و چنین مسأله ای شبیه قطع اعصاب مغز می باشد. هرگاه هدف های آموزش و پرورش را انتقال دانش، القای تدریجی ارزش ها، پرورش مهارت ها و رشد توانایی های ذهنی، جسمی، اجتماعی و هنری بدانیم، نقش کتابخانه های مدارس، نه به عنوان مکمل برنامه های آموزشی، بلکه به عنوان ضرورتی اجتناب ناپذیر در امر تعلیم و تربیت اهمیت به سزایی خواهد یافت. دانش آموز در مدرسه می آموزد که

^۱ -Eisenberg

بخواند، ولی کتابخانه به او یاد می‌دهد که چگونه بخواند و چگونه به نیازهای آموزشی، تربیتی و شخصی خود با استفاده از کتابخانه پاسخ گوید (نشاط و حری، ۱۳۸۳، ۴۶).
کتابداران باید با مشارکت با معلمان و استادان در تمام سطوح آموزش به "بازسازی برنامه و محیط یادگیری پویا برای دانش آموزان در عصر اطلاعات" بپردازند. همکاری کتابداران و معلمان، از یک سو می‌تواند ترغیب کننده و تسهیل کننده در فرایند یادگیری باشد (آرکو - کوبا، ۲۰۰۴، ۲۶۸).

متخصصان کتابخانه و برنامه‌های کتابخانه‌های آموزشگاهی می‌توانند نقش حیاتی در فرایند دستیابی دانش آموزان به موفقیت داشته باشند. مشاوره در توسعه مجموعه منابع ضروری، همکاری با معلمان در ارائه آموزش، و در شناسایی پژوهش‌های مهم و / یا شرکت در انجام پژوهش‌ها می‌تواند کمک‌های استراتژیکی در یادگیری دانش آموزان داشته باشد (برجین و پائولتبراون، ۲۰۰۳، ۹). کتابخانه‌های آموزشگاهی باید به دنبال یادگیری مادام‌العمر دانش آموزان باشند. این شیوه یادگیری نه تنها به امور درسی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند در فراگیری مهارت‌های زندگی دانش آموزان نیز مؤثر باشد. کلارک و فاستر (۲۰۰۵) اظهار می‌دارند که در مدارس انگلیس، اغلب دانش آموزان در هفته یک یا دو بار مطالعه غیردرسی دارند و این کار را به قصد افزایش معلومات و مهارت‌های زندگی انجام می‌دهند.

آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد بنیادین، مسئولیت مهمی را بر عهده دارد و می‌توان گفت، تنها نهادی است که تقریباً همه اقشار جامعه به نوعی با آن در ارتباط هستند. بنابراین تمام فعالیت‌هایی که در این سازمان صورت می‌گیرد، باید به گونه‌ای دقیق و سنجیده باشد تا بتواند این ارتباط را به طور صحیح برقرار کند. آموزش و پرورش کشور ما در طول سال‌های گذشته، علیرغم همه تنگناها و محدودیت‌های اقتصادی و با توجه به گستردگی آن، در جهت اهداف پژوهشی و توسعه فرهنگی، اقداماتی به عمل آورده است که انتظار می‌رود تحقق این اهداف در کتابخانه‌های آموزشگاهی و نهایتاً در نظام آموزشی کشور تجلی پیدا کند. کتابخانه‌های آموزشگاهی پل آشنایی میان دانش آموزان و دنیای دانش فراتر از مدرسه به شمار می‌رود (شرافتی، ۱۳۸۳، ۱۴۶). هدف آموزش و پرورش،

پرورش فکر و اندیشه و توسعه ذهن انسان ها است، تا در شرایط گوناگون بهتر بیندیشند، بهتر زندگی کنند و رفتار و کردار مناسب و مفید برای خود و جامعه داشته باشند (مجیدی، ۱۳۸۲، ۱۷). بدیهی است تنها با مطالعه وضع موجود این کتابخانه ها و شناسایی نقاط ضعف و قوت آنها می توان به ایفای نقش این کتابخانه ها در مدارس به عنوان جزئی از مدرسه و نظام آموزشی کمک کرد. به همین دلیل در این مطالعه، به بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشی مقطعی راهنمایی شهر قم از لحاظ نیروی انسانی، بودجه، منابع، نوع رده بندی و سازماندهی، شکل ارائه خدمات و چگونگی استفاده از فناوری های ارتباطی و اطلاعاتی جدید می پردازیم.

در ادامه به بعضی از تحقیقات صورت گرفته درباره کتابخانه های آموزشی در داخل و خارج از کشور اشاره می شود.

مگارا^۱ و کارلوس^۲ (۲۰۰۹) در مطالعه ای به بررسی برنامه توسعه کتابخانه های آموزشی در مدارس اوگاندا پرداخته و به این نتیجه رسیدند که کیفیت در آموزش، نرخ بالای ترک تحصیل و محدودیت در دسترسی به کتاب و کتابخانه، از مشکلات آموزش و پرورش این کشور به حساب می آیند.

تالاکسن^۳ در مقاله ای به بررسی شیوه توسعه کتابخانه های آموزشی در نروژ پرداخت. در این مقاله تصویری از کتابخانه های نروژ همراه با آمار و ارقام و شرح مختصری از قوانین در مدارس و کتابخانه ها ارائه شده است. مولف به این نتیجه رسیده است که برای ایجاد انگیزه مطالعه در مدارس، کتابخانه های آموزشی باید قالب رسمی تری پیدا کرده و به این کتابخانه ها به عنوان وسیله و ابزار تعلیمی و آموزشی اعتماد و توجه بیشتری شود.

^۱ - elisa magara

^۲ - charles Batambuze

^۳ - Elisabeth Tallaksen

یافته های تحقیق امانی در سال ۱۳۷۷ تحت عنوان " بررسی وضعیت

کتابخانه های مدارس استان اردبیل و میزان گرایش دانش آموزان به مطالعه کتب غیر درسی " نشان داد که اغلب این کتابخانه ها سالن مطالعه و مخزن مناسب و تجهیزات لازم ندارند. شکل اداره اکثر مدارس به صورت قفسه بسته است. تعداد ۲۳۲ مدرسه برای کتابداران و اداره کنندگان کتابخانه های خود، گذراندن دوره ضمن خدمت کتابداری را لازم دانسته اند. رابطه معنی داری بین مطالعه کتب غیر درسی دانش آموزان و مطالعه آزاد والدین وجود ندارد.

ایزدی یگانه (۱۳۷۹) در تحقیقی به بررسی وضعیت کتابخانه های آموزشگاهی

(مقطع راهنمایی و متوسطه) شهرستان قم پرداخت. یافته های تحقیق چنین است: ۹ درصد مدارس راهنمایی و حدود ۱۲ درصد از مدارس متوسطه فاقد کتابخانه بودند. ۶۷ درصد از مدارس راهنمایی و ۳۸ درصد از مدارس مقطع متوسطه کتابخانه مستقل داشتند. مدیریت اکثر کتابخانه ها (۶۵/۷ درصد) در مقطع راهنمایی و ۳۵ درصد در مقطع متوسطه به دست مربیان پرورشی بوده و تنها اداره ۱ درصد از کتابخانه های آموزشگاهی به دست کتابداران است. ۷۵ درصد از مدارس کمبود بودجه، ۵۷ درصد نبود کتابدار متخصص، ۴۵ درصد عدم حمایت آموزش و پرورش از کتابخانه های آموزشگاهی و ۴۰ درصد عدم حمایت اولیای مدرسه را از مشکلات این کتابخانه ها اعلام کرده اند. علاوه بر مشکلات ذکر شده نداشتن سیستم رده بندی مناسب، ناآشنایی مسئولین انتخاب کتاب با اصول گزینش و نهایتاً انتخاب کتاب های نامناسب، کمبود مواد سمعی و بصری در مقایسه با مواد چاپی، از دیگر مشکلاتی هستند که کتابخانه های مدارس را از رسیدن به اهداف خود ناکام گذاشته اند.

نتایج تحقیق شرافتی (۱۳۸۳) به این صورت است: کمبود کتاب و روز آمد

نبودن مجموعه، کمبود بودجه، کمبود نیروی انسانی متخصص، نامناسب بودن فضای کتابخانه، کمبود تجهیزات، نبود نشریات ادواری، کمبود وسایل دیداری - شنیداری، کمبود کتب مرجع، استفاده نکردن از فناوری اطلاعات و نامناسب بودن زمان استفاده از کتابخانه.

رقابی و نوروزی (۱۳۸۸) به بررسی " وضعیت مجموعه سازی کتابخانه های مدارس ابتدای دولتی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ " پرداختند. یافته های تحقیق نشان داد که مدارس ابتدایی برای مجموعه سازی کتابخانه های خود با دو مشکل اساسی مواجه هستند: نبود نیروی متخصص با پست کتابدار و عدم تخصیص بودجه مستقل.

مقرونی، دهقان زاده و مدیر امانی (۱۳۸۸) تحقیقی با عنوان " کتابخانه دبستان مجتمع آموزشی المهدی: یک تجربه موفق محلی در شهر مشهد " انجام دادند. نتایج نشان داد: پایه گذاری کارشناسانه، علمی و ریشه ای کتابخانه دبستان المهدی در تمامی ابعاد، تاثیر بسزایی در دستیابی به اهداف کتابخانه های آموزشی و تطابق با استانداردها دارد. همچنین وجود برنامه راهبردی خانه کتابدار (در کلیه مراحل انتخاب، سفارش، خرید، سازماندهی و حتی چیدمان منابع و تجهیزات) مسیری مثبت و شفاف برای پیشرفت کتابخانه فراهم کرده است و می توان آن را به عنوان الگویی مناسب برای دیگر کتابخانه های آموزشی معرفی نمود.

سیامک در سال ۱۳۸۷ در تحقیقی درباره کتابخانه های آموزشی شهر زابل به این نتایج دست یافت: بیش از ۸۴ درصد مدارس کتابخانه دارند. ۵۳ درصد کتابخانه ها به صورت قفسه بسته اداره می شوند. کتابخانه های مورد بررسی از نظر بودجه، فضا، تجهیزات فیزیکی، رایانه ... دارای مشکل اساسی هستند.

تعدد پژوهش های صورت گرفته درباره کتابخانه های آموزشی در داخل و خارج از کشور، اهمیت این کتابخانه ها را می رساند. دانش آموزی که در مدرسه بتواند با کتابخانه به خوبی آشنا شود، نحوه استفاده از آن را بیاموزد، و انس و الفتی با کتاب و کتابخانه داشته باشد، هنگام ورود به دوره آموزش عالی، به راحتی می تواند از کتابخانه استفاده کند و مطالعات و تحقیقات مبتنی بر پژوهش داشته باشد.

با توجه به موارد ذکر شده و مرور پیشینه ها، مشخص شد که حدود ۲۰ سال از مطالعه و بررسی کتابخانه های شهر قم می گذرد. به همین دلیل، مطالعه مجدد وضعیت این کتابخانه ها (شهر قم) می تواند محققان، کتابداران و مسئولان را با شرایط موجود آشنا

سازد. به همین دلیل، در این تحقیق به بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم پرداخته خواهد شد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش پیمایشی-توصیفی استفاده شد. اطلاعات مربوط به وضعیت کتابخانه‌ها، با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته و مشاهده عینی گردآوری شده است. جامعه مورد بررسی تمام کتابخانه‌های آموزشگاهی مقطع متوسطه اول (دولتی، غیر انتفاعی، تیزهوشان، نمونه دولتی) شهر قم است. در مرحله اول آمار کلیه مدارس مقطع متوسطه اول از آموزش و پرورش قم به صورت حضوری اخذ شد. در این تحقیق، از نمونه‌گیری خودداری شده و به همین دلیل، تمام کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم - که ۲۲۰ کتابخانه بود - بررسی شدند. پرسشنامه ارسالی حول چند محور اساسی بود: مشخصات مدرسه، تجهیزات و منابع، نوع سازماندهی و رده‌بندی، تعیین نرم افزارهای کتابداری مورد استفاده، بودجه، نیروی انسانی، نوع سرویس دهی و خدمات ارائه شده، و مشکلات موجود در این کتابخانه‌ها.

از تعداد ۲۲۰ پرسشنامه توزیع شده ۱۴۸ پرسشنامه (۶۷ درصد) تکمیل و به پژوهشگر بازگردانده شد. برای توصیف داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و روش‌های معمول در آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد فراوانی و میانگین استفاده شده است.

بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ فضا و تجهیزات، بودجه، نیروی انسانی، منابع، ساعات سرویس دهی و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات، از اهداف این مقاله است.

با توجه به اهداف پژوهش سعی شده است تا به پرسشهای زیر پاسخ داده شود:
۱. کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ نیروی انسانی و نحوه اداره دارای

چه وضعیتی می‌باشد؟

۲. وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم از نظر بودجه چگونه است؟

۳. کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ مجموعه چه وضعیتی دارند؟

بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم: مقطع متوسطه اول /// ۱۵۷

۴. کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ فضا و تجهیزات در چه وضعیتی هستند؟

۵. کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ سازماندهی، رده بندی و مجموعه سازی دارای چه وضعیتی هستند؟

۶. کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ سیستم خدمات دهی و ساعات سرویس دهی چه وضعیتی دارند؟

۷. کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ کاربرد فناوری اطلاعاتی و ارتباطی دارای چه وضعیتی هستند؟

۸. موانع و مشکلات احتمالی کتابخانه های مورد پژوهش چیست؟

یافته های پژوهش

سؤال اول پژوهش: کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از نظر نیروی انسانی و نحوه اداره دارای چه وضعیتی می باشند؟

جدول ۱. توزیع فراوانی نوع مدرسه

درصد فراوانی نسبی	فراوانی	فراوانی نوع مدرسه
		دولتی
۸۲.۴	۱۲۲	غیر انتفاعی
۱۱.۵	۱۷	نمونه دولتی
۰.۷	۱	تیزهوشان
۱.۴	۲	شاهد
۱.۴	۲	بدون پاسخ
۲.۷	۴	جمع کل
۱۰۰	۱۴۸	

نتایج حاصل نشان می‌دهد از ۱۴۸ مدرسه مورد بررسی تعداد ۱۲۲ مدرسه (۸۲/۴ درصد) جزء مدارس دولتی و ۱۷ مدرسه (۱۱/۵ درصد) غیر انتفاعی و یک مدرسه جزء مدارس نمونه دولتی، دو مدرسه تیزهوشان بودند. ۴ مدرسه نیز نوع مدرسه خود را مشخص نکرده بودند. می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که بیشتر مدارس راهنمایی شهر قم دولتی بوده و اکثر دانش‌آموزان این شهر در این مدارس به تحصیل مشغول هستند.

اداره کنندگان کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم

جدول شماره ۱ سطح تحصیلات مسئولین کتابخانه‌ها

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
زیر دیپلم و دیپلم	۷	۷.۴
فوق دیپلم	۳۲	۶.۲۱
کارشناسی	۱۰۳	۶.۶۹
کارشناسی ارشد و بالاتر	۶	۱.۴

همانطوری که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، تعداد ۱۰۳ کتابخانه آموزشگاهی (۶۹.۶ درصد) توسط نیروهای با مقطع کارشناسی، ۳۲ کتابخانه (۶.۲۱ درصد) توسط فوق دیپلم، ۶ کتابخانه (۱.۴ درصد) توسط کارشناسی ارشد و بالاتر اداره و نظارت می‌شوند. تعداد ۷ کتابخانه (۷.۴ درصد) توسط افراد دیپلمه و پایین‌تر اداره می‌شوند. جدول زیر توزیع فراوانی پست سازمانی مسئولین کتابخانه‌های آموزشگاهی شهر قم را نشان می‌دهد:

جدول ۲. پست سازمانی مسئولین کتابخانه‌ها

پست مسئولین کتابخانه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
کتابدار	۸	۴.۵
دیبر	۲	۴.۱

پست مسوولین کتابخانه ها	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
مربی پرورشی	۱۳۲	۸۹.۲
مدیر	۲	۴.۱
بی پاسخ	۴	۷.۲
جمع کل	۱۴۸	۱۰۰

برای مشخص شدن پست سازمانی مسئولین کتابخانه ها جدول فوق تنظیم شده است. یافته ها نشان دهنده این است که تعداد ۱۳۲ نفر (۸۹.۲ درصد) از مسئولین کتابخانه های آموزشی شهر قم مربی یا معاون پرورشی بوده و فقط ۸ نفر (۴.۵ درصد) از آنها دارای پست سازمانی کتابدار هستند. با استناد به جدول فوق، مسوولیت ۸۳.۸ درصد از کتابخانه ها با مربیان پرورشی می باشد. یکی از وظایف اصلی و مهم کتابدار انجام فعالیت های لازم در جهت علاقمند کردن مراجعه کنندگان به کتابخوانی و مطالعه است. شواهد نشان می دهد که مربیان پرورشی فعالیت های متعددی دارند. از جمله: برگزاری مسابقات گوناگون، اجرای برنامه ها در روزها و مناسبت های خاص، انجام فعالیت های فوق برنامه و ... این امر باعث می شود که این افراد، مسوولیت سنگین کتابدار بودن را به نحو شایسته نتوانند انجام دهند. از دانش آموزان نظر سنجی شد که چه کسی شما را برای مطالعه کردن تشویق می کند؟ دانش آموزان نظرات متفاوتی ارائه داشتند که از این میان، مربیان پرورشی ۵ درصد از کل آمار را به خود اختصاص داده اند و این در حالی است که نقش معلمان در این خصوص ۵.۲۲ درصد تعیین شده است (خسروی، ۱۳۷۳). پس اینگونه می توان نتیجه گرفت که براساس مطالعات صورت گرفته، معاون یا مربی پرورشی، نقش چندانی در ترویج کتابخانه و گسترش مطالعه و اداره کتابخانه های آموزشی ندارد. بجاست که مسئولین آموزش و پرورش، برای این مهم تمهیدی بیاندیشند..

سؤال دوم: کتابخانه های آموزشی شهر قم، از لحاظ مجموعه چه وضعیتی دارند؟

کتابخانه‌های مدارس مجموعه منابع آموزشی، کتاب و دیگر منابعی را عرضه می‌کنند که به اعضای جامعه مدرسه امکان می‌دهد به اندیشه‌ورزانی نکته سنج و کاربرانی ورزیده برای استفاده از اطلاعات در تمامی اشکال و رسانه‌ها تبدیل شوند (تعاونی، ۱۳۸۴، ۱۷). تعداد کل کتب و نشریات موجود در کتابخانه‌های مدارس در جداول زیر آمده است.

جدول ۳. فراوانی کتابهای فارسی و لاتین

عنوان	جلد	زبان
۷۸۸۸۶	۲۱۵۳۴۶	فارسی
۱۹۸	۳۱۸	لاتین
۲۱۳	-	نشریات فارسی

جدول شماره ۴ بیانگر این است که در مدارس راهنمایی قم فقط ۳۱۸ جلد کتاب لاتین و ۲۱۵۳۴۶ جلد کتاب فارسی موجود است. بیشتر کتابخانه‌ها، تعداد کتابهای خود را بر اساس عنوان مشخص نکرده بودند. طبق استاندارد کتابخانه‌های مدارس، مجموعه منابع پایه کتابخانه مدرسه باید دارای دست کم ۱۰ عنوان کتاب به ازای هر دانش‌آموز باشد. کوچکترین مدرسه باید حداقل ۲۵۰۰ نسخه کتاب مرتبط و روزآمد مشتمل بر مجموعه‌ای متوازن برای تمام سنین، توانمندی‌ها (معلولان جسمی، نابینایان، ناشنوایان) و زمینه‌های اجتماعی باشد. افزایش سالانه مواد در این کتابخانه‌ها ۳ قلم به ازای هر دانش‌آموز است. طبق استاندارد ۴ کتابخانه‌های مدارس، مجموعه یک کتابخانه مدرسه‌ای با تعداد دانش‌آموز ۱ الی ۲۰۰ نفر در پایان نخستین دهه باید ۷۹۰۰ جلد باشد. این نسبت با توجه به افزایش دانش‌آموزان متغیر است. تعداد دانش‌آموزان در ۱۴۸ مدرسه مورد بررسی در نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شهر قم ۳۸۹۲۹ نفر است. طبق استاندارد ۴ کتابخانه‌های مدارس (تعاونی، ۱۳۸۴) برای تعداد ۳۸۹۲۹ دانش‌آموز، حداقل ۳۸۹۲۹۰ عنوان کتاب (۱۰ عنوان به ازای هر دانش‌آموز) به عنوان پایه باید وجود داشته باشد. در حالی که طبق یافته‌های جدول ۴ در این مدارس ۲۱۵۳۴۶ جلد کتاب وجود دارد. به عبارتی سرانه

بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشی شهر قم: مقطع متوسطه اول /// ۱۶۱

کتاب به ازای هر دانش آموز در این مدارس ۵ جلد است. این یافته ها نشان می دهد که این نتایج نمی تواند در حد لازم پاسخگوی نیازهای دانش آموزان باشد^۱.

سؤال سوم: کتابخانه های آموزشی شهر قم از لحاظ فضا (وضعیت مکانی) و تجهیزات دارای چه وضعیتی می باشند؟

جدول شماره ۴ توزیع فراوانی کتابخانه مستقل در کتابخانه های آموزشی شهر قم

توضیحات	فراوانی	درصد
مدارسی که کتابخانه مستقل دارند	۸۷	۸۵.۸
مدارسی که کتابخانه آنها در نمازخانه است	۱۱	۴.۷
مدارسی که کتابخانه آنها در اتاق پرورشی است	۳۴	۰.۲۳
مدارسی که کتابخانه آنها مشترک با آزمایشگاه است	۴	۷.۲
مدارسی که کتابخانه آنها در کلاس درس است	۱۰	۸.۶
جمع کل	۱۴۸	۱۰۰

از ۱۴۸ مدرسه مورد بررسی در نواحی چهارگانه آموزش و پرورش قم، ۸۷ مدرسه (۵۸/۸ درصد) دارای کتابخانه مستقل و ۶۱ مدرسه (۴۱/۲ درصد) فاقد کتابخانه مستقل بودند. به عبارت دیگر بیش از ۵۸ درصد از مدارس راهنمای مورد مطالعه شهر قم دارای کتابخانه مستقل هستند. از بین ۶۱ مدرسه ای (۴۱/۲ درصد) که فاقد کتابخانه مستقل بودند، ۳۱ کتابخانه مشترک با اتاق پرورشی، ۱۰ کتابخانه مشترک با نمازخانه، ۸ کتابخانه مشترک با کلاس های درس، ۲ کتابخانه مشترک با آزمایشگاه و یک کتابخانه مشترک با سالن

^۱ - براساس استاندارد کتابخانه های مدارس برای تعداد ۱ الی ۲۰۰ دانش آموز مجموعه پایه (کتاب) ۲۵۰۰ جلد و برای افزایش سالانه مواد (۳ قم به ازای هر نفر) در نظر گرفته شده است. مجموعه کتابخانه مدرسه با تعداد دانش آموز ۱ الی ۲۰۰ نفر در پایان نخستین دهه باید ۷۹۰۰ جلد باشد (استاندارد کتابخانه های مدارس، شیرین تعاونی، تهران: کتابخانه ملی، ۱۳۸۴).

اجتماعات بود. همانطوری که از داده‌های جدول ۴ مشخص است، بیشترین فراوانی کتابخانه مشترک مربوط به فضای مشترک کتابخانه با اتاق پرورشی می‌باشد.

جدول شماره ۵ فراوانی تجهیزات در کتابخانه‌ها

تجهیزات	فراوانی	تجهیزات	فراوانی
میز مطالعه چند نفره	۷۹	سی دی	۴۹۲۰
میز مطالعه یکنفره	۲۰	نوار کاست	۷۵۰
صندلی	۳۴۳	رایانه	۱۵
صندلی کامپیوتر	۱۵	ضبط صوت	۱۴
قفسه کتاب	۴۰۷	تلویزیون	۱۰
کمد شیشه دار	۲۲۰	ویدئو	۸
قفسه نشریات	۵	نوار ویدئویی	۷

در ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی ۷۹ میز مطالعه گروهی، ۲۰ میز مطالعه یک نفره، ۳۴۳ صندلی، ۱۵ صندلی کامپیوتر، ۴۰۷ قفسه کتاب و ۲۲۰ کمد کتاب و ۵ قفسه نمایش نشریات وجود دارد. بیشترین فراوانی تجهیزات با ۴۰۷ مورد مربوط به قفسه کتاب است. اگر فراوانی قفسه (۴۰۷ قفسه) تقسیم بر تعداد کتابخانه‌های مورد بررسی (۱۴۸) شود، میانگین بدست آمده برای کتابخانه‌های آموزشی قم ۲/۷۵ قفسه خواهد بود.

سؤال چهارم: کتابخانه‌های آموزشی شهر قم از لحاظ سازماندهی و رده بندی و مجموعه سازی چه وضعیتی دارند؟

کلیه مواد و منابع کتابخانه آموزشی می‌بایست در نظام واحدی - در قالب فهرست نویسی (یا نمایه سازی) و رده بندی - سازماندهی شوند تا معلمان و دانش آموزان بتوانند مواد مورد نظر خود را به راحتی جستجو و بازیابی کنند (نشاط و حری، ۱۳۸۳، ۱۵۱). علاوه بر این یک کتابخانه نظامدار باعث آشنایی نوجوان با تقسیمات دانش بشری

بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشی شهر قم: مقطع متوسطه اول /// ۱۶۳

شده و وی را با دنیای گسترده اطلاعات به صورت عینی آشنا می کند. جدول زیر نوع رده بندی منابع در کتابخانه های مورد بررسی را نشان می دهد:

جدول شماره ۶ روش رده بندی و فهرست نویسی

نوع رده بندی	فراوانی	درصد فراوانی نسبی	
دیوئی	۲	۴.۱	داده های شناخته شده
موضوعی	۱۳۳	۸۹.۱	
جمع	۱۳۵	۲.۹۱	
بی پاسخ	۱۳	۸.۸	
جمع	۱۴۸	۱۰۰	

از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط ۲ کتابخانه (فرزانگان و شهید قدوسی) به فهرست نویسی منابع خود پرداخته و از رده بندی دیوئی استفاده کرده بودند. ۱۳۳ کتابخانه (۸۹.۹ درصد) برای چیدن کتابها در قفسه، از نظم موضوعی غیر استاندارد استفاده کرده اند. اینگونه طبقه بندی ها بیشتر براساس سلیقه مسئول کتابخانه استوار است. این امر نشان می دهد که این کتابخانه ها، توجهی به رده بندی علمی و رایج در علوم کتابداری ندارند. ۱۳ کتابخانه (۸ درصد) به این سؤال پاسخی ارائه نکرده بودند. طبق استاندارد کتابخانه های مدارس، لازم است مجموعه کتابخانه توسط کتابداران متخصص و براساس نظام های معتبر کتابداری سازماندهی و نگهداری شود. این کار، پیوستن کتابخانه را به شبکه های محلی، ملی و فهرستگان ها تسهیل می کند و امکان شرکت و همکاری کتابخانه های مدارس هر منطقه را در برنامه های اشتراک منابع و اشتراک خدمات فنی در جهت بهینه سازی امکانات، فراهم می آورد (تعاونی ۱۳۸۴، ۱۹).

جدول شماره ۷ نحوه تهیه منابع

ردیف	نحوه تهیه منابع	فراوانی
۱	دریافت از آموزش و پرورش	۷۹
۲	خرید از نمایشگاه بین المللی کتاب	۴۴
۳	خرید از نمایشگاههای محلی	۱۲۶
۴	اهدایی	۱۲۶
۵	سایر	۲

همانطوری که جدول شماره ۸ نشان می دهد، کتابخانه های آموزشی قم از روش های مختلفی برای تهیه مجموعه خود استفاده می کنند. ۷۹ کتابخانه تا به حال از آموزش و پرورش کتاب دریافت کرده اند. ۱۲۶ کتابخانه برای تهیه کتاب برای کتابخانه، خرید از نمایشگاه های محلی داشته اند. تعداد ۱۲۶ مدرسه نیز از روش اهدا، برای غنی سازی کتابخانه استفاده نموده اند. تعداد کتابخانه هایی که تا به حال اقدام به خرید کتاب از نمایشگاه بین المللی کتاب تهران نموده اند، ۴۴ کتابخانه (۲۹ درصد) می باشد.^۱

سؤال پنجم: وضعیت کتابخانه های آموزشی از نظر سیستم خدمات دهی و ساعات سرویس دهی به چه صورتی است؟

جدول شماره ۸ توزیع فراوانی سیستم خدمات دهی کتابخانه های آموزشی مقطع راهنمای شهر قم

نوع سیستم خدمات دهی	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
قفسه باز	۲۰	۱۳ .۱
قفسه بسته	۱۲۸	۸۶ .۲
جمع	۱۴۸	۱۰۰

^۱ با توجه به تخصیص بن کارت دانش آموزی و بن خرید کتاب برای مدارس در بیست و نهمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران (اردیبهشت ۱۳۹۵) انتظار می رود، روند تهیه کتاب برای کتابخانه ها تسهیل شده و باعث غنی شدن این کتابخانه ها شود.

سیستم خدمات دهی می تواند تاثیر مستقیم در دسترسی دانش آموزان به منابع کتابخانه ای داشته باشد. برای نشان دادن نوع سیستم خدمات دهی کتابخانه های مورد بررسی جدول زیر تهیه و تنظیم شده است:

از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط ۲۰ کتابخانه (۱۳/۵٪) به صورت قفسه باز و ۱۲۸ کتابخانه (۸۶/۵٪) به صورت قفسه بسته اداره می شود. عدم فهرست نویسی منابع و اداره کتابخانه های مورد بررسی به صورت قفسه بسته، می تواند تاثیر منفی بر سرویس دهی این کتابخانه ها داشته باشد. چون از یک طرف به دلیل فهرست نویسی نشدن منابع، دانش آموز نمی تواند جستجوی مناسبی داشته باشد و از طرف دیگر به دلیل اداره کتابخانه ها به صورت قفسه بسته، دانش آموز، از دسترسی مستقیم به منابع باز می ماند.

زمان استفاده از کتابخانه

هدف از ایجاد هر کتابخانه ای ارائه خدمت به جامعه آن کتابخانه است. به همین دلیل باید شرایط مناسب زمانی نیز جهت استفاده اعضای کتابخانه ها در نظر گرفته شود. جدول زیر ساعات فعالیت کتابخانه های مورد بررسی را نشان می دهد:

جدول شماره ۹ ساعات کار کتابخانه ها

ردیف	ساعت کار کتابخانه	تعداد
۱	تمام ساعات دایر بودن مدرسه	۲۳
۲	زنگ تفریح	۶۷
۳	زنگ ورزش	۳۶
۴	زنگ پرورشی	۳۹

از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی ۶۷ کتابخانه، فقط در زنگ تفریح به ارائه سرویس می پردازند. ۲۳ کتابخانه در تمام ساعات دایر بودن مدرسه سرویس دهی دارند. زنگ ورزش و زنگ پرورشی هم در ۳۶ و ۳۹ کتابخانه به عنوان ساعات مراجعه دانش آموزان به کتابخانه انتخاب شده است. زنگ بیکاری در بیشتر مدارس و کتابخانه ها کمتر مورد توجه

قرار گرفته است. با توجه به این که این زنگ (زنگ بیکاری) در همه مدارس رایج است، با برنامه ریزی بهتر، می توان از این ساعت، که دانش آموز عملاً بیکار می باشد و نام زنگ بیکاری هم گویای همین امر است، بهتر و مؤثر تر استفاده نمود. به نظر می رسد نبود نیرویی به اسم کتابدار در کتابخانه های مدارس متوسطه اول شهر قم، ساعات سرویس دهی این کتابخانه ها را محدود به زنگ تفریح، ورزش، پرورشی و بیکاری کرده است. به عنوان مثال دانش آموز برای استفاده از کتابخانه، حتماً باید از ساعت ورزش و پرورشی خود بگذرد. و این در حالی است که این برنامه ها (ورزش و پرورشی) با اهداف خاصی در برنامه های درسی دانش آموزان گنجانده شده است.

سؤال ششم: وضعیت کتابخانه های آموزشگاهی شهر قم از لحاظ کاربرد فناوری های اطلاعاتی و امکانات ماشینی (رایانه ای) به چه صورت است؟

جدول شماره ۱۰ توزیع فراوانی انواع خدماتی ماشین در کتابخانه های مدارس

کد	انواع خدمات اینترنتی و رایانه ای	بلی		خیر		بی پاسخ		جمع
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱	آیا مدرسه شما دسترسی به اینترنت دارد؟	۱۴۸	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۴۸
۲	آیا مدرسه شما دارای مرکز رایانه و سایت می باشد؟	۲۳	۵.۱۵	۱۱۴	۷۷	۱۱	۴.۷	۱۴۸
۳	آیا مدرسه شما دارای شبکه داخلی است؟	۱۰	۸.۶	۱۳۲	۸۹.۲	۶	۱.۴	۱۴۸
۴	آیا در کتابخانه شما از رایانه استفاده می شود؟	۱۴	۵.۹	۱۳۴	۹۰.۵	۰	۰	۱۴۸
۵	آیا کتابخانه شما نرم افزار مخصوص کتابخانه ای دارد؟	۴	۷.۲	۱۲۲	۸۲.۴	۲۲	۱۴.۹	۱۴۸
۶	آیا در کتابخانه شما امکان استفاده از اینترنت وجود دارد؟	۲	۴.۱	۱۴۶	۹۸.۶	۰	۰	۱۴۸
۷	آیا شما در کتابخانه از پست الکترونیکی استفاده می کنید؟	۲	۴.۱	۱۴۶	۹۸.۶	۰	۰	۱۴۸
۸	آیا کتابخانه شما وبلاگ اختصاصی دارد؟	۱	۰.۷	۱۴۷	۹۹.۳	۰	۰	۱۴۸
۹	آیا کتابخانه شما تلفن دارد؟	۶	۴.۱	۱۴۲	۹۵.۹	۰	۰	۱۴۸

- از جدول شماره ۱۱، می توان اینگونه نتیجه گرفت که در کتابخانه های مدارس راهنمایی، از تسهیلاتی که رایانه به ارمغان آورده، استفاده چندانی نمی شود. وجود خیلی کم رایانه در کتابخانه های مدارس می تواند علل مختلفی داشته باشد: ناتوانی مدرسه در تهیه این فناوری، نبود نیروی متخصص برای استفاده از آن، ناآشنایی با کارایی رایانه در کتابخانه ها.
- از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط ۴ کتابخانه نرم افزار مخصوص کتابخانه ای دارند و ۱۲۲ کتابخانه فاقد نرم افزار کتابخانه ای می باشند. لازم به ذکر است تعداد ۲۲ کتابخانه (۱۴/۹٪) به سؤال مربوط به نرم افزار کتابخانه ای هیچ جوابی نداده بودند. از نرم افزارهای مخصوص کتابخانه ای که در کشور وجود دارد، یک کتابخانه (امام سجاد) از کاوش (کتابخانه مدرسه فرزندگان)، دو کتابخانه از نمایه (حاج جعفرنجفی و امام سجاد) و یک کتابخانه از نرم افزار کتابدار استفاده می کردند.
- از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط دو کتابخانه (۴/۱ درصد) دسترسی به اینترنت دارند. ۱۴۶ کتابخانه (۹۸/۶ درصد) به اینترنت دسترسی ندارند.
- از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط دو کتابخانه (۴/۱ درصد) دارای پست الکترونی هستند.
- از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط ۶ کتابخانه (۱/۴ درصد) خط تلفن دارند و ۱۴۴ کتابخانه (۹۵/۹ درصد) فاقد این تکنولوژی ارتباطی هستند.
- با توجه به اهمیت وبلاگ ها در امر توسعه و ترویج دانش، و امکان بحث و ارائه نظر در موضوعات مختلف، متأسفانه بیشتر مدارس راهنمای شهر قم، وبلاگی برای اطلاع رسانی ندارند. به عبارت دیگر مدارس راهنمایی شهر قم، از این امکان اطلاع رسانی که می تواند حتی توسط خود دانش آموزان مدیریت و اجرا شود، نیز محروم می باشند. همان گونه که جدول شماره ۱۱ نشان می دهد، فقط یک مدرسه وبلاگ اختصاصی دارند و ۱۴۷ مدرسه (۹۹/۳ درصد) فاقد وبلاگ می باشند. با داشتن وبلاگ و تنظیم و مدیریت آن توسط کتابخانه و دانش آموزان علاقمند، کتابخانه می تواند سرویس دهی با کیفیت تری داشته باشد. تهیه و تنظیم وبلاگ اختصاصی برای کتابخانه ها و مدارس

هزینه ای ندارد. در عوض می تواند تاثیر زیادی در اطلاع رسانی و جذب دانش آموزان به کتابخانه داشته باشد.^۱

سؤال هفتم: موانع مشکلات کتابخانه های آموزشی شهر قم از نظر مسئولین کتابخانه ها چیست؟

جدول شماره ۱۱ مشکلات کتابخانه های آموزشی شهر قم از دید مسئولین این کتابخانه ها

مشکلات کتابخانه ها	فراوانی	درصد فراوانی نسبی
مشکل فضا	۹۰	۶۰
نبود بودجه کافی	۱۴۶	۹۸
نبود نیروی متخصص	۱۰۰	۶۸
بی توجهی مسوولان به کتابخانه	۱۱۵	۷۸
نبود امکانات ماشینی	۱۳۰	۸۷

مشکلات این کتابخانه ها از نظر مسئولین آنها به این شرح مورد اشاره قرار گرفته است: در ۹۰ کتابخانه (۶۰ درصد) مسئولین نبود فضای مناسب را از مشکلات این کتابخانه ها ذکر کرده اند. ۱۴۶ کتابخانه (۹۸ درصد) نبود بودجه کافی؛ ۱۰۰ کتابخانه (۶۸ درصد) نبود نیروی متخصص؛ ۱۱۵ کتابخانه (۷۸ درصد) بی توجهی مسوولان به کتابخانه و ۱۳۰ کتابخانه نبود امکانات ماشینی مثل رایانه، زیراکس، تلفن و ... را جزء مشکلات این کتابخانه ها به حساب آورده اند.

^۱ - مدرسه ابتدای که در یکی از روستاهای استان بوشهر قرار دارد و دارای دانش آموزان کمتر از انگشتان یک دست می باشد نمونه بارز استفاده موفق از وبلاگ در اطلاع رسانی می باشد. معلم و دانش آموزان این مدرسه با استفاده از وبلاگ توانستند شهرتی جهانی پیدا کنند.

نتیجه گیری

طبیعی است هر نوع فعالیت و خدماتی که استاندارد نباشد، تاثیری منفی بر چگونگی فعالیت این کتابخانه ها خواهد گذاشت. دانش آموزان مقطع راهنمایی در مقطع حساسی بوده و وارد مرحله شناختی شده اند. کیفیت آموزش می تواند به عنوان عامل یا مانع رشد و ترقی در آنان اثرگذار باشد. علاوه بر آن، هر نوع برخوردی در زمینه کتاب و کتابخانه می تواند تاثیری ابدی در روحیه و نحوه نگرش آن به کتابخانه داشته باشد. پس باید در جذب نیرو، تهیه منابع و تجهیزات، زمان سرویس دهی و ... دقت بیشتری انجام داد. به عنوان مثال با نگاهی به جدول شماره ۳ می توان دریافت که تعداد ۱۳۲ نفر (۲.۸۹ درصد) از مسئولین کتابخانه های آموزشی شهر قم مربی یا معاون پرورشی بوده و فقط ۸ نفر (۵.۴ درصد) از آنها دارای پست سازمانی کتابدار هستند. یافته های این قسمت از تحقیق با یافته های ایزدی (۱۳۷۹) و خسروی (۱۳۷۳) همخوانی دارد. بر اساس مطالعات صورت گرفته (خسروی، ۱۳۷۳؛ ایزدی، ۱۳۷۹) معاون یا مربی پرورشی، نقش چندانی در ترویج کتابخوانی و گسترش مطالعه و اداره کتابخانه های آموزشی ندارد و بجاست که مسئولین آموزش و پرورش، برای این مهم تمهیدی بیاندیشند. از طرف دیگر تاثیر منفی استفاده از معاونان و مربیان پرورشی در اداره کتابخانه ها و کمبود متخصصین کتابداری در یافته های جدول شماره ۷ نشان می دهد که از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی فقط ۲ کتابخانه (فرزانگان و شهید قدوسی) به فهرست نویسی منابع خود پرداخته و از رده بندی دیویی استفاده کرده بودند. یافته های این قسمت از تحقیق با یافته های ایزدی (۱۳۷۹) همخوانی دارد. ۱۳۳ کتابخانه (۹.۸۹ درصد) برای چیدن کتابها در قفسه از نظم موضوعی غیر استاندارد استفاده کرده اند پس نبود کارکنان متخصص و کتابداران آموزش دیده، تاثیر مستقیمی بر عدم سازماندهی و فهرست نویسی کتابهای این کتابخانه ها، گذاشته است. از طرف دیگر نداشتن سازماندهی مناسب در این کتابخانه ها بر نحوه سرویس دهی و استفاده از آنها به صورت مستقیم می تواند اثرگذار باشد.

طبق یافته های جدول ۵ بیش از ۵۸ درصد مدارس، فضای مستقلی به اسم کتابخانه دارند. یافته های جدول شماره ۹ نیز بیانگر اداره بیش از ۸۶ درصد کتابخانه ها به صورت

قفسه بسته می باشد. در هر دو مورد، یافته ها با نتایج تحقیق سیامک (۱۳۸۸) همخوانی دارد. در زمینه اداره کتابخانه ها به صورت قفسه بسته به دلیل کمبود جا و کوچک بودن فضای کتابخانه، به نظر می رسد این نحوه اداره کردن، در شرایط فعلی مناسب باشد.

با توجه به یافته های تحقیق مشخص شد از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی ۱۴۶ کتابخانه (۹۸ درصد) فاقد بودجه مستقل هستند. یافته های این قسمت از تحقیق نیز با یافته های شرافتی (۱۳۸۳)، ایزدی (۱۳۷۹)، سیامک (۱۳۸۸) و رقابی و نوروزی (۱۳۸۸) همخوانی دارد. از سرانه پرورشی که برای هر دانش آموز در نظر گرفته می شود، تنها ده درصد آن را مدارس می توانند برای کتابخانه هزینه کنند. این مقدار نیز بیشتر به تشخیص مدیر و مربی پرورشی، هزینه می شود. با بودن کتابدار در مدارس حداقل از این ده درصد سرانه پرورشی استفاده بهینه می توان کرد. نبود کتابدار تاثیر مستقیمی بر زمان سرویس دهی در این کتابخانه ها نیز دارد. جدول شماره ۱۰ نشان می دهد که از ۱۴۸ کتابخانه مورد بررسی ۶۷ کتابخانه، فقط در زنگ تفریح به ارائه سرویس می پردازند و ۲۳ کتابخانه در تمام ساعات دایر بودن مدرسه سرویس دهی دارند. پس با وجود کتابدار در مدارس، کتابخانه در تمام ساعات دایر بودن مدرسه می تواند به دانش آموز خدمات رسانی کند.

جدول شماره ۱۲ نشان دهنده مشکلات این کتابخانه ها از نظر مسئولین آنها است: در ۹۰ کتابخانه (۶۰ درصد) مسئولین نبود فضای مناسب را از مشکلات این کتابخانه ها ذکر کرده اند. در مدارس تازه احداث، فضایی برای کتابخانه مدرسه در نظر گرفته می شود که به دلیل نبودن کتابدار در مدارس، از این فضا نیز برای امور دیگر بهره برداری می شود. پس با وجود کتابدار در این مدرسه این فضا، نیز به راحتی، صرف امور دیگر نمی شود. ۱۴۶ کتابخانه (۹۸ درصد) نبود بودجه کافی؛ ۱۰۰ کتابخانه (۶۸ درصد) نبود نیروی متخصص؛ ۱۱۵ کتابخانه (۷۸ درصد) بی توجهی مسوولان به کتابخانه و ۱۳۰ کتابخانه نبود امکانات ماشینی مثل رایانه، زیراکس، تلفن، اینترنت و ... را جزو مشکلات این کتابخانه ها به حساب آورده اند. نبود امکانات ماشینی مناسب مثل دسترسی به اینترنت، کامپیوتر یا یافته های تحقیق بیگدلی و نظام جمشیدی (۱۳۹۰) همخوانی داشته و نشان می دهد که علی رغم استفاده بسیار زیاد از اینترنت در جامعه و پراکندگی بسیار بالای رایانه های شخصی

در خانه، ادارات و اماکن دیگر، هنوز کتابخانه های آموزشی در حسرت دسترسی به این تکنولوژی پیش پا افتاده و البته، امروزی می باشد.

با توجه به مطابقت بیشتر یافته های این پژوهش با یافته های ایزدی (۱۳۷۹)، شرافتی (۱۳۸۳)، امانی (۱۳۷۹) و ... می توان اینگونه نتیجه گرفت که گذر زمان، پیشرفت تکنولوژی، انفجار اطلاعات و افزایش انتشارات و ... تاثیر چندانی در وضعیت کتابخانه های آموزشی شهر قم نداشته و وضعیت به مانند گذشته (دهه هفتاد) می باشد. ضروری است مسئولین آموزش و پرورش به فکر چاره بوده و بین کتابخانه، مدرسه و نظام آموزشی با تجهیز این کتابخانه های آشتی برقرار کنند. در نظام آموزش فعلی از سه ضلعی (دانش آموز، معلم و کتابخانه) که مرتضوی (۱۳۸۱) بدان اشاره نموده است، ضلع سوم، کتابخانه، وضعیت مناسبی ندارد. مشکلات و نواقص کتابخانه ها در تحقیقات صورت گرفته قبلی به صراحت مورد اشاره و تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. محققان و متخصصان علم اطلاعات و دانش شناسی مشکلات را با استفاده از تحقیقات پژوهشی شناسایی کرده، راه کار و چاره حل مشکلات را نیز در تحقیقات بیان داشته اند، اما هنوز وضع کتابخانه ها نابسامان است، و اگر مسئولین آموزش و پرورش به دنبال تکمیل و ماندگاری آموزش هستند، ناگزیر باید به ضلع سوم آموزش یعنی کتابخانه توجه کنند.

منابع

۱. ایزدی یگانه، م (۱۳۷۹). بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع راهنمای و متوسطه) شهرستان قم و ارائه راهبردهایی برای بهینه سازی آنها. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات اهواز.
۲. امانی، غ (۱۳۷۸). بررسی وضعیت کتابخانه‌های مدارس استان اردبیل و میزان گرایش دانش‌آموزان به مطالعه کتب غیر درسی. پیام کتابخانه، ۹ (۴)، (زمستان): ۳۰-۳۸.
۳. امیدچهری، ع؛ احمدی، ح (۱۳۸۷). "ارزیابی کتابخانه‌های دبیرستانی شهر کرمانشاه و ارائه راهکارهای برای بهبود وضعیت آنها". کتابداری و اطلاع‌رسانی. جلد یازدهم، شماره چهل و چهارم (زمستان ۱۳۸۷): ۱۱۵-۱۳۲.
۴. باب الحوائجی، ف (۱۳۶۶). علل تداوم و پویایی کتابخانه‌های دبیرستانی در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
۵. بیرانوند، ع (۱۳۸۷). تاریخچه ای از کتابخانه های مدارس و نقش آن در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. مجله الکترونیکی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران (نما)؛ دوره نهم، شماره ۲.
۶. بیگدلی، ز؛ جمشیدی، ن (۱۳۹۳). ارزیابی کتابخانه های آموزشگاهی مقطع متوسطه استان کرمانشاه برپایه استانداردهای ایفلا برای کتابخانه های آموزشگاهی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۹۷: ۶-۲۲.
۷. خسروی، ف (۱۳۷۳). کتابخانه‌های آموزشگاهی ایران: بررسی کتابخانه‌های مدارس و وضعیت نگرش دانش‌آموزان به کتاب و کتابخانه با تاکید بر دبیرستانها. تهران: صالحین.
۸. رقابی، ف؛ نوری، س (۱۳۸۸). بررسی وضعیت مجموعه سازی کتابخانه‌های مدارس ابتدای دولتی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۸. در کتابخانه‌های آموزشگاهی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی - یادگیری: ۲۷۱-۲۸۳. تهران: کتابدار.
۹. ریاحی نیا، ن؛ کیان، م؛ علی عسکری، م (۱۳۹۲). دو فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد. سال بیستم، شماره ۷۴-۲: ۶۱.
۱۰. سیامک، م (۱۳۸۸). بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشگاهی شهر زابل در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷. کتابداری و اطلاع رسانی: جلد ۱۳، ۳: ۱۵۹-۱۷۷.
۱۱. شرافتی، ث (۱۳۸۳). وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی (مقطع متوسطه) استان کهگیلویه و بویر احمد. فصلنامه کتاب، دوره پانزدهم، ۵۷: ۱۴۵-۱۵۳.
۱۲. فتاحی، ر (۱۳۸۸). ارزشها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابدار.
۱۳. مجیدی، م (۱۳۸۲). راهنمای ایجاد و گسترش کتابخانه‌های آموزشی. تهران: انتشارات مدرسه.
۱۴. مرتضوی، ن (۱۳۸۱). اهمیت و نقش کتابخانه‌های آموزشگاهی در آموزش. فصلنامه کتاب، ۱۳ (۲)، (تابستان): ۱۱۳-۱۲۰.
۱۵. مدیرامانی، پ (۱۳۷۸). بررسی وضعیت کتابخانه‌های آموزشگاهی استان خراسان و ارائه پیشنهادها برپایه استانداردهای موجود. فصلنامه کتاب، ۱۰ (۱)، (بهار): ۱۰۲-۱۱۱.

بررسی وضعیت موجود کتابخانه های آموزشی شهر قم: مقطع متوسطه اول /// ۱۷۳

۱۶. مقرونی، م، دهقان زاده، ا؛ مدیرامانی، پ (۱۳۸۸). کتابخانه دبستان مجتمع آموزشی المهدی: یک تجربه موفق محلی در شهر مقدس. در کتابخانه های آموزشی: پویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی - یادگیری: ۲۳۷-۲۵۲. تهران: کتابدار.

۱۷. Arko – Cobbahf S. , A. (۲۰۰۴). "The role of libraries in student centered learning, the case of students from the disadvantaged communities in South Africa". The International Information & Library Review , ۳۶: ۱۱-۲۶۳-۲۷۱.

۱۸. Burgin, R. ; Pauletta Brown, B. (۲۰۰۳). "An essential connection: How quality school library media programs improve Student achievement in North Carolina". Retrieved January ۲۷, ۲۰۱۱, from: <http://www.Scholastic.com/librarypublishing>.

۱۹. Clark, CH. ; Foster, A. (۲۰۰۵). "A survey of young people's reading in England: Borrowing and choosing books". Journal of Librarianship and Information science , ۴۰ (۴): ۹۳۹-۲۳۳.

۲۰. Eisenberg, Mike (۲۰۰۲). Chief Information officer. ۲(۱). Retrived June ۸, ۲۰۰۸, from <http://www.nwrel.org/nwedu/۰۹-۰۱/cio.asp>

۲۱. IFLA/UNESCO School Library Manifesto: The school library in teaching and learning for

۲۲. All (۲۰۰۰). www.ifla.org

۲۳. Magara, Elisam; Charles Batambuz (۲۰۰۹). The school library Development Programme in Pallisa District , Uganda: an impact study. IFLA Journal ۵۵(۲): ۱۴۱-۱۵۱.

۲۴. Sinha. Monoj Kumar (۲۰۰۴). Scenario of Automation and Networking of Library and Information Centers (LICS) of North Eastern Region of India: An Evalauative Study. In: ۲nd international CALIBER – ۲۰۰۴. New Delhi, ۱۱-۱۳ February, ۲۰۰۴

۲۵. Tallaksen, Elisabeth . Norwegian Policy for Empowering School libraries. *Online Available:* http://www.ifla.queenslibrary.org/IV/ifla۷۱/papers/۱۱۴e-Rafste_Saetre_Sundt.pdf